

Sygn. akt II UK 454/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 19 października 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Romualda Spyt (przewodniczący, sprawozdawca)
SSN Zbigniew Korzeniowski
SSN Maciej Pacuda

w sprawie z wniosku S. B.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w [...] o emeryturę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 19 października 2017 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego [...] z dnia 23 lutego 2016 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Wnioskodawca S. B. złożył odwołanie od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w [...] z dnia 6 lutego 2015 r. w przedmiocie odmowy przyznania mu emerytury, wskazując, że pomimo przedstawienia przez niego nowych dowodów potwierdzających zatrudnienie w warunkach szczególnych organ rentowy na podstawie art. 114 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i

rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1383 ze zm.; dalej ustawa emerytalna) wydał decyzję odmowną.

Sąd Okręgowy w [...] wyrokiem z dnia 25 maja 2015 r. oddalił odwołanie wnioskodawcy od tej decyzji.

Powyższe rozstrzygnięcie Sąd Okręgowy wydał w oparciu o następujące ustalenia faktyczne: S. B. po raz pierwszy złożył wniosek o przyznanie mu prawa do emerytury z tytułu pracy w warunkach szczególnych w dniu 22 marca 2012 r. Jako faktyczną podstawę żądania przedstawił wówczas między innymi świadectwo pracy z Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Sprzętowo Transportowego Budownictwa [...] - Baza Sprzętowo Transportowa, z którego wynikało, że w okresie od 5 października 1971 r. do 31 grudnia 1990 r. był zatrudniony między innymi na stanowiskach kierowcy i magazyniera oraz świadectwo pracy w warunkach szczególnych z tego Przedsiębiorstwa za okres od początku zatrudnienia do 31 grudnia 1976 r. na stanowisku kierowcy samochodu ciężarowego powyżej 3,5 tony.

W oparciu o powyższe dokumenty oraz kserokopie akt osobowych z tego Przedsiębiorstwa decyzją z 13 kwietnia 2012 r. odmówiono mu prawa do emerytury z uwagi na nieścisłości określeń użytych w świadectwie pracy w warunkach szczególnych oraz rozbieżności pomiędzy powyższym świadectwem a zwykłym świadectwem pracy.

Kolejny wniosek o emeryturę z tytułu pracy w warunkach szczególnych wnioskodawca złożył 23 października 2012 r., przedstawiając oświadczenia świadków mających potwierdzić jego okres zatrudnienia oraz ponownie kserokopie akt osobowych i kartotek płacowych.

Decyzją z 8 listopada 2012 r. ponownie odmówiono mu prawa do emerytury z tożsamych jak poprzednio przyczyn. Sąd Okręgowy w [...], w sprawie V U .../12, wyrokiem z dnia 21 maja 2013 r. oddalił odwołanie wnioskodawcy od powyższej decyzji.

Trzeci wniosek o emeryturę z tytułu pracy w warunkach szczególnych został przez S. B. złożony 29 maja 2014 r., przy czym z uwagi na niedołączenie do wniosku jakichkolwiek dowodów, decyzją z dnia 5 czerwca 2014 r. odmówiono mu prawa do emerytury. Odwołanie S. B. od tej decyzji zostało odrzucone, na

podstawie art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c., postanowieniem Sądu Okręgowego w [...] z dnia 23 września 2014 r.

Czwarty wniosek o emeryturę złożony 15 stycznia 2015 r. zawierał wnioski o dopuszczenie dowodów z zeznań świadków [...].

Decyzją z 6 lutego 2015 r. po raz kolejny odmówiono wnioskodawcy prawa do emerytury na podstawie art. 114 ustawy emerytalnej.

Przy tak ustalonym stanie faktycznym Sąd Okręgowy, z powołaniem się na art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej, stwierdził, że S.B. nie przedłożył nowych dowodów oraz nie ujawnił okoliczności istniejących przed wydaniem decyzji, mających wpływ na prawo do świadczeń.

Sąd podkreślił, że już uprzednio wnioskodawca ubiegał się o prawo do emerytury z tytułu pracy w warunkach szczególnych w oparciu o te same okoliczności faktyczne. Cały okres zatrudnienia wnioskodawcy w latach 1971 - 1990 w Przedsiębiorstwie Sprzętowo Transportowym Budownictwa w [...] - Baza Sprzętowo Transportowa podlegał już ocenie przez Sąd Okręgowy w sprawie VU .../12, zainicjowanej przez wnioskodawcę w wyniku odwołania od decyzji z dnia 8 listopada 2012 r. W tej uprzedniej sprawie dopuszczono dowody z zeznań świadków wskazanych przez wnioskodawcę oraz dowody z dokumentów, przyjmując, że S.B. wykazał świadczenie pracy w warunkach szczególnych wyłącznie na stanowisku kierowcy samochodów ciężarowych o dopuszczalnym ciężarze całkowitym powyżej 3,5 tony, natomiast nie udowodnił szczególnych warunków zatrudnienia w następnym okresie pracy w tym Przedsiębiorstwie - od 4 lutego 1985 r. do 31 marca 1990 r. - na stanowisku magazyniera. W konsekwencji, wnioskodawca nie spełnił wymogu 15 lat pracy w warunkach szczególnych, udowadniając jedynie 13 lat i 9 miesięcy takiej pracy.

Sąd Okręgowy zaznaczył, że powołanie się przez wnioskodawcę na nowe dowody w postaci zeznań świadków, nawet innych niż poprzednio, oraz na te same okoliczności, które były już przedmiotem oceny sądu w poprzednim postępowaniu zakończonym prawomocnym orzeczeniem, nie stanowi przesłanki swoistego wznowienia postępowania na podstawie art. 114 ustawy emerytalnej, ponieważ w istocie dowody te nie mają waloru „nowości”.

Sąd Apelacyjny [...] wyrokiem z dnia 23 lutego 2016 r. oddalił apelację wnioskodawcy od powyższego wyroku.

Sąd wskazał, że w pełni akceptuje dokonaną przez Sąd Okręgowy interpretację przesłanek wynikających art. 114 ustawy emerytalnej. Stwierdził, że ponowne ustalenie okoliczności faktycznych w trybie tego przepisu stanowi nadzwyczajną kontynuację poprzedniego postępowania przed organem rentowym, zmierzając do podważenia prawomocnej decyzji tego organu. To „wznowienie postępowania” w sposób oczywisty ogranicza prawomocność czy też niewzruszalność decyzji organu rentowego. Okoliczności i dowody wskazane w art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej uzasadniają ponowne ustalenie prawa do świadczenia, o ile nie stanowią elementu stanu faktycznego sprawy. Jeśli kształtują one faktyczną podstawę wyroku, to oznacza, że zostały przez sąd ocenione - w odniesieniu do dowodów na podstawie art. 233 k.p.c., a w odniesieniu do ustalonych okoliczności faktycznych - przez pryzmat przepisów prawa materialnego.

Sąd drugiej instancji zauważył, że w niniejszej sprawie okres pracy wnioskodawcy w latach 1971 - 1990 był już objęty poprzednim postępowaniem sądowym, które zakończyło się wyrokiem Sądu Okręgowego z dnia 21 maja 2013 r., i wyrokiem Sądu Apelacyjnego z dnia 28 stycznia 2014 r. Okres ten stanowił element stanu faktycznego, będącego podstawą rozstrzygnięcia. Słusznie zatem podnosił Sąd Okręgowy, że zeznania wnioskowanych świadków dotyczyły ustaleń stanu faktycznego, który był już przedmiotem oceny sądu i jako takie nie mogły stanowić podstawy wznowienia postępowania w trybie art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej.

Na marginesie natomiast Sąd Apelacyjny zaznaczył, że wnioskowani świadkowie mieliby zeznawać na okoliczność pracy wnioskodawcy w warunkach szczególnych na stanowisku magazyniera paliw w wskazanym wcześniej Przedsiębiorstwie Sprzętowo Transportowym Budownictwa Rolniczego w [...], które to stanowisko nie jest stanowiskiem pracy w warunkach szczególnych określonym w wykazie A, dziale IV poz. 40 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w warunkach szczególnych lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm., dalej

rozporządzenie z 1983 r.), na które powołuje się wnioskodawca, bowiem dotyczy ono przemysłu chemicznego.

Wnioskodawca zaskarżył ten wyrok skargą kasacyjną, zarzucając mu naruszenie przepisów prawa materialnego: art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej, przez jego błędną wykładnię i przyjęcie, że w sytuacji gdy ubezpieczony powołuje nowe dowody ze źródeł osobowych w rozumieniu powyższego artykułu, (które nie stanowią środka dowodowego w postępowaniu przed ZUS, lecz mogą być przeprowadzone przez sąd), jeśli dotyczą ustaleń stanu faktycznego, który był już przedmiotem oceny sądu, nie mogą stanowić podstawy wznowienia postępowania w trybie art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej; art. 184 w związku z art. 32 ustawy emerytalnej, przez jego błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie przez przyjęcie, że wnioskodawca, pomimo spełniania wszystkich ustawowych warunków, nie nabywa prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach, a także naruszenie przepisów postępowania, mające istotny wpływ na wynik sprawy: art. 477¹⁴ § 1 k.p.c. w związku z art. 227 k.p.c., przez oddalenie odwołania oparte na ustaleniu, że zeznania wcześniej niezgłaszanych świadków nie stanowią nowych dowodów pozwalających merytorycznie raz jeszcze rozpoznać sprawę, pomimo że odwołanie powinno podlegać uwzględnieniu, gdyż rolą sądu powinno być poddanie weryfikacji stanowiska organu rentowego w świetle całokształtu istotnego dla sprawy materiału dowodowego przedstawionego przez wnioskodawcę; art. 382 k.p.c. w związku z art. 227 k.p.c., przez niczym nieuzasadnione pominięcie przy rozstrzyganiu niniejszej sprawy znaczenia osobowych źródeł dowodowych, prowadzące do uznania przez Sąd drugiej instancji, że wnioskodawca w spornym okresie nie świadczył w pełnym wymiarze pracy w warunkach szczególnych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W przypadku wystąpienia zainteresowanego z wnioskiem w trybie art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej, należy w pierwszej kolejności zbadać przesłanki dopuszczalności złożenia takiego wniosku i w razie stwierdzenia ich braku organ rentowy powinien odmówić ponownego ustalenia prawa do świadczenia. Organ

rentowy może jednak wydać decyzję o wznowieniu postępowania, gdy istnieją ku temu ustawowe przesłanki, i ponownej odmowie dochodzonego przez wnioskodawcę świadczenia, jeśli nowe okoliczności lub dowody nie pozwalają na stwierdzenie powstania po stronie zainteresowanego prawa do tego świadczenia. Rozpoznając odwołanie od takiej decyzji, sąd powinien zatem skontrolować w pierwszej kolejności dopuszczalność przedmiotowego wniosku w świetle art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej, a w razie uznania spełnienia przez ubezpieczonego warunków wynikających z tego przepisu - dokonać ustaleń w zakresie stanu faktycznego sprawy, z uwzględnieniem przedłożonych przez wnioskodawcę nowych dowodów i na tej podstawie ponownie ocenić roszczenia emerytalne skarżącego w świetle właściwych przepisów prawa materialnego. W niniejszej sprawie Sąd drugiej instancji, za Sądem pierwszej instancji, uznał, że wniosek ubezpieczonego o ponowne ustalenie prawa do emerytury w trybie art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej był niedopuszczalny. Sąd Apelacyjny wyraził pogląd, że okoliczności i dowody wskazane w art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej uzasadniają ponowne ustalenie prawa do świadczenia, o ile nie stanowią elementu stanu faktycznego sprawy. Jeśli kształtują one faktyczną podstawę wyroku, to oznacza, że zostały przez sąd ocenione - w odniesieniu do dowodów na podstawie art. 233 k.p.c., a w odniesieniu do ustalonych okoliczności faktycznych - przez pryzmat przepisów prawa materialnego. W oparciu o te argumenty Sąd drugiej instancji uznał, że ubezpieczony nie złożył nowych dowodów w rozumieniu art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej.

Jak się wydaje, Sąd odwołał się do stanowiska Sądu Najwyższego wyrażonego w wyroku z dnia 13 września 2011 r., I UK 124/11 (LEX nr 1026625). Tyle tylko, że przedstawiony w nim wywód zakończony został konkluzją, że błędne zastosowanie przepisów prawa materialnego przez sąd do ustalonego stanu faktycznego (błąd w subsumcji) nie może stanowić podstawy do ponownego ustalenia prawa do świadczenia na podstawie art. 114 ustawy emerytalnej. Oznacza to jedynie, że organ rentowy nie może na podstawie procedury wskazanej w art. 114 ust. 2 pkt 2 ustawy emerytalnej domagać się innej oceny prawnej okoliczności faktycznych, które weszły do podstawy faktycznej uprzedniego wyroku, gdyż w takim przypadku chodziłoby o błędne zastosowanie przepisów prawa

materialnego przez sąd do ustalonego stanu faktycznego (błąd w subsumcji), co nie może stanowić podstawy do ponownego ustalenia prawa do świadczenia na podstawie art. 114 ustawy emerytalnej (zob. także wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2012 r., II UK 160/11; OSNP 2013 nr 5-6, poz. 64).

Natomiast, gdy ubezpieczony przedstawia nowe dowody (nowych świadków), wówczas ponowne ustalenie prawa do świadczeń lub ich wysokości staje się możliwe i ustaleniu temu nie stoi na przeszkodzie orzeczenie organu odwoławczego, gdyż w takiej sytuacji organ rentowy władny jest na podstawie art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej wydać we własnym zakresie decyzję przyznającą prawo do świadczeń lub podwyższającą ich wysokość albo odmówić świadczenia. Decyzja wydana w tym trybie podlega zaskarżeniu do sądu, który ponownie ocenia sprawę, niezależnie od rozstrzygnięcia w poprzedniej sprawie (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 2010 r., III UK 92/09; LEX nr 1211168 i przywołane tam orzecznictwo).

W wyroku z dnia 9 grudnia 2015 r., I UK 526/14 (LEX nr 1963382) Sąd Najwyższy wyjaśnił, że w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych wydanie nowej decyzji przez organ rentowy nie zawsze uprawnia do wniesienia odwołania do sądu i jest tak wtedy, gdy zachodzi powaga rzeczy osądzonej. Występuje ona wtedy, gdy sąd orzekł już o prawie do świadczenia w innej sprawie, a zainteresowany wnosi żądanie o jego przyznanie w oparciu o taki sam stan faktyczny i prawny, jaki istniał w chwili zamknięcia rozprawy w poprzednim postępowaniu sądowym (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 19 czerwca 1998 r., II UKN 105/98, OSNAPIUS 1999 nr 16, poz. 529; z dnia 29 marca 2012 r., I UK 299/11, OSNP 2013 nr 9-10, poz. 118; z dnia 26 stycznia 2012 r., I UK 301/11, LEX nr 1215417; wyroki Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 2011 r., III UK 106/10, LEX nr 852570; z dnia 8 stycznia 2008 r., I UK 193/07, OSNP 2009 nr 3-4, poz. 52; z dnia 4 lipca 2007 r., I UK 34/07, LEX nr 911101).

Wyznaczenie linii demarkacyjnej między art. 366 k.p.c. i art. 114 ustawy emerytalnej pozwala stwierdzić, że w sprawie, w której konieczne jest zastosowanie art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej, umożliwiającego, przy spełnieniu wskazanych tam przesłanek, ponowne ustalenie prawa do świadczenia emerytalnego, nie zachodzi *res iudicata* w aspekcie wcześniejszego wyroku sądu dotyczącego prawa

do tego samego świadczenia, gdyż w obu tych sprawach występuje inna podstawa prawna (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 lipca 2013 r., II UK 410/12, LEX nr 1375198). W związku z powyższym nasuwa się uwaga, że powaga rzeczy osądzonej odgrywa w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych marginalną rolę, a główny ciężar ochrony pewności obrotu prawnego spoczywa na instytucji opisanej w art. 365 § 1 k.p.c. (tak: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 2011 r., III UK 116/10, OSNP 2012 nr 9-10, poz. 125), aczkolwiek i ona doznaje ograniczenia w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych.

W myśl art. 365 § 1 k.p.c., orzeczenie prawomocne wiąże nie tylko strony i sąd, który je wydał, lecz również inne sądy oraz inne organy państwowe i organy administracji publicznej, a w wypadkach w ustawie przewidzianych także inne osoby. Z prawomocnością orzeczenia sądowego (zarówno w ujęciu materialnym, jak i formalnym) związana jest powaga rzeczy osądzonej (art. 366 k.p.c.), przy czym jest to konstrukcja prawna odmienna - choć ściśle powiązana - z regulacją art. 365 § 1 k.p.c. Wyrok prawomocny ma powagę rzeczy osądzonej tylko co do tego, co w związku z podstawą sporu stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia, a ponadto tylko między tymi samymi stronami. Moc wiążąca orzeczenia (art. 365 § 1 k.p.c.) może być rozważana tylko wtedy, gdy rozpoznawana jest inna sprawa niż ta, w której wydano poprzednie orzeczenie oraz gdy kwestia rozstrzygnięta innym wyrokiem stanowi zagadnienie wstępne. Moc wiążąca prawomocnego orzeczenia sądu charakteryzuje się dwoma aspektami. Pierwszy z nich odnosi się tylko do faktu istnienia prawomocnego orzeczenia. Ten aspekt występuje, gdy w poprzednim postępowaniu, w którym zapadło prawomocne orzeczenie, nie brała udziału choćby jedna ze stron nowego postępowania, a nie jest ona objęta prawomocnością rozszerzoną. Nie można bowiem takiej strony obciążać dalszymi skutkami wynikającymi z prawomocnego orzeczenia. Drugi aspekt mocy wiążącej prawomocnego orzeczenia jest określony jako walor prawny rozstrzygnięcia (osądzenia) zawartego w treści orzeczenia. Jest on ściśle związany z powagą rzeczy osądzonej (art. 366 § 1 k.p.c.) i występuje w nowej sprawie pomiędzy tymi samymi stronami, choć przedmiot obu spraw jest inny. W nowej sprawie nie może być wówczas zastosowany negatywny (procesowy) skutek powagi rzeczy osądzonej, polegający na niedopuszczalności ponownego rozstrzygnięcia tej samej

sprawy. Występuje natomiast skutek pozytywny (materialny) rzeczy osądzonej, przejawiający się w tym, że rozstrzygnięcie zawarte w prawomocnym orzeczeniu (rzecz osądzona) stwarza stan prawny taki, jaki z niego wynika. Sądy rozpoznające między tymi samymi stronami nowy spór muszą przyjmować, że dana kwestia prawna kształtuje się tak, jak przyjęto to w prawomocnym, wcześniejszym wyroku, a więc w ostatecznym rezultacie procesu uwzględniającym stan rzeczy na datę zamknięcia rozprawy. Taka jest treść prawomocnego orzeczenia, o którym stanowi art. 365 § 1 k.p.c., a więc treść wyrażonej w nim indywidualnej i konkretnej normy prawnej. A zatem w kolejnym postępowaniu, w którym pojawia się ta sama kwestia, nie może być ona już ponownie badana. Związanie orzeczeniem oznacza zatem zakaz dokonywania ustaleń sprzecznych z uprzednio osądzoną kwestią, a nawet niedopuszczalność prowadzenia w tym zakresie postępowania dowodowego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 2013 r., II PK 438/13, LEX nr 140888 i powołane tam orzecznictwo).

W sprawach z zakresu ubezpieczenia społecznego moc wiążąca prawomocnego wyroku odmawiającego prawa do świadczenia nie stoi na przeszkodzie ponownemu ustaleniu prawa do niego, skoro ustawodawca godzi się na ponowną ocenę prawa do świadczenia w oparciu o nowe dowody lub nowe okoliczności. Dla wszczęcia postępowania o ponowne ustalenie prawa do świadczenia wystarczające jest zaistnienie jednej z przesłanek wymienionych w art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej, tj. przedłożenie nowych dowodów lub ujawnienie okoliczności występujących przed wydaniem prawomocnej decyzji organu rentowego, a niebranych pod uwagę w uprzednim postępowaniu. Nowe dowody mogą zaś być dowodami osobowymi i dotyczyć zanegowanych (nieuwzględnionych) przez sąd faktów w poprzednim postępowaniu o to świadczenie, byle byłyby to dowody „nowe”, a więc niepowołane przez stronę (nieanalizowane w poprzednim postępowaniu).

W konkluzji, w postępowaniu wszczętym na podstawie art. 114 ust. 1 ustawy emerytalnej nowe dowody mogą podważać podstawę faktyczną poprzedniego wyroku. Tyle tylko, że w tym przypadku z nowych dowodów musiałyby wynikać nie jakiegokolwiek nieuwzględnione wcześniej okoliczności, ale okoliczności mające wpływ na prawo do świadczeń lub ich wysokość. Inaczej rzecz ujmując, za nowymi

dowodami musi stać potencjalna możliwość dokonania innych, mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia (art. 227 k.p.c.), ustaleń faktycznych niż te, które weszły do podstawy faktycznej wyroku, przesądzając o oddaleniu odwołania.

W odwołaniu sporządzonym przez profesjonalnego pełnomocnika powołano się na dowody z zeznań nowych świadków na okoliczność „wykonywania pracy przez wnioskodawcę pracy w szczególnych warunkach w pełnym wymiarze czasu pracy w latach 1971 – 1990”. Taka konstrukcja powielona została w apelacji i w skardze kasacyjnej. Tymczasem tak ogólnie postawiona teza dowodowa jest wadliwa, gdy zważy się, że praca w warunkach szczególnych to kategoria prawna, którą ocenia się na podstawie charakterystyki wykonywanej pracy. Oczywiście zaś jest, że przedmiotem dowodu są fakty, a nie ich ocena prawna. Prowadzi to do wniosku, że wnioskodawca nie przedstawił nowych dowodów, z których miałyby wynikać okoliczności związane z charakterem jego pracy, wskazujące na potencjalność możliwość zakwalifikowania jej pod poz. 40 w wykazie A, dziale IV - załącznika do rozporządzenia z 1983 r.

W konsekwencji, tracą na znaczeniu pozostałe zarzuty skargi, a wyrok Sądu drugiej instancji odpowiada prawu.

Mając na uwadze powyższe Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w wyroku.